כתיבה, ממוקמת: אודות "קונסטלציית קלריס"

בתערוכה הקבוצתית "Clarice Constelação" (קונסטלציית קלריס) ממוקמים לראשונה כתביה של קלריס ליספקטור בתוך סצנת האמנות של זמנה. האנה ברוקמולר סוקרת את התערוכה ב-IMS פאוליסטה בסאו פאולו, שם מצאה את הביצה שהיא נקודת ההתחלה.

ביקורת מאת האנה מ. ברוקמולר אוגוסט 14, 2022

"כל מה שאני כותבת לך הוא מהודק. אני משתמשת במילים תועות שהן בעצמן כראש חץ חופשי: פראים, ברברים, בני אצולה דקדנטיים, גנגסטרים. האם יש לזה משמעות עבורך? אלי זה מדבר."

קלריס ליספקטור,*מים חיים*)*Água Viva*1(

התערוכה "קונסטלציית קלריס" ("Clarice Constelação"), שאצרו אאוקנה פראס (Ferraz Eucanaã) וורוניקה סטיגר (Stigger), בברזיל של זמנה. גוף העבודה של ליספקטור כולל רומנים, סיפורים קצרים, ספרים לילדים וכרוניקות רבות. עבודתה מוכרת מאוד היום, והשם קלריס ליספקטור הוא מהבולטים בספרות הברזילאית. ההישג ההיסטוריוגרפי של תערוכה זו, המתפרשת על פני שתי קומות של IMS פאוליסטה (Paulista IMS), הוא מיוחד במינו: האוצרות מציבות את הפרקטיקה של ליספקטור בתוך ההקשר האמנותי של זמנה, וגם חושפות את ההקשר האמנותי של שנות השישים והשבעים של המאה הקודמת (Lispector) ליספקטור קלריס הידועה הסופרת של לעבודתה מוקדשת בברזיל. עבודתה מוכרת מאוד היום, והשם קלריס ליספקטור הוא מהבולטים בספרות הברזילאית. ההישג ההיסטוריוגרפי של תערוכה זו, המתפרשת על פני שתי קומות של IMS פאוליסטה (Paulista IMS), הוא מיוחד במינו: האוצרות מציבות את הפרקטיקה של ליספקטור בתוך ההקשר האמנותי של זמנה, וגם חושפות את ההקשר האמנותי של שנות השישים והשבעים של המאה הקודמת בברזיל. בינתיים, התערוכה נדדה ל-IMS ריו דה ז'נירו, שם היא תוצג עד אוקטובר 2022. סקירה זו דנה בתחנתה הראשונה בסאו פאולו.

קטלוג התערוכה כולל דימויים של חומרים ארכיוניים, כמו גם עבודות אמנות, כאשר התענוג הארכיוני ממשיך באתר האינטרנט שהוקם בהזדמנות זו. בהתאם, החלל המציאותי של התערוכה מתפשט לתוך החלל שהגישה אליו וירטואלית - ובתוך כך מנגיש את סצנת האמנות התוססת של ברזיל בשנות השישים והשבעים של המאה הקודמת לקהל בינלאומי. "קונסטלציית קלריס" מציגה מערך של אמנות וספרות, הנסמך על מחקר מעמיק ואוצרות מוקפדת, שמעורר השראה ומספק מסגרת ראשונית למחשבה חדשה על היסטוריה של אמנות.

קלריס ליספקטור, שנולדה באוקראינה וגדלה בברזיל, כתבה בפורטוגזית וראתה את עצמה כברזילאית. רוב ספריה וסיפוריה תורגמו לאנגלית, וחלק מהם עדיין ממתינים לתרגום (תמונה 1). שמה הבלתי רגיל של ליספקטור, שזכה ועדיין זוכה לתשומת לב רבה, מקושר היום לספרות האוונגרד ולסגנון כתיבתה החידתי. הרבה נאמר על אישיותה הייחודית, על חזותה דמויית הספינקס, ועל נטייתה להתבודד.

3.jpg

[1]מונה 1: קלריס ליספקטור, צלם לא ידוע
© Acervo Clarice Lispector, Acervo IMS

שני חדרים ביוגרפיים קטנים בתערוכה מקבצים קטעי עיתונות, תצלומים וציורים, ביניהם דיוקן של ליספקטור שצייר ג'ורג'ו דה קיריקו והראיון האחרון שלה לטלוויזיה שהוקלט זמן קצר לפני מותה ב-1977 (תמונה 2). ההחלטה לשים את החלקים הביוגרפיים באגפים נפרדים הייתה בחירה אוצרותית חכמה, שאיפשרה לצופים להתמקד ב(יחסים שונים ל)אמנות: התערוכה הקבוצתית "קונסטלציית קלריס" ממצבת את ליספקטור בתוך סצנת האמנות של זמנה ופותחת פרספקטיבות חדשות להתבוננות בעבודותיה ובאלה שסבבו אותה. לראשונה, אפשר לראות את כתביה של ליספקטור ממוקמים.

[2] unnamed.jpg

[3]תמונה 2: Clarice Constelação (קונסטלציית קלריס), מראה הצבה

פאולו סאו ,פאוליסטה IMS ©
צילום: ג'וליה תומפסון

בכניסה לחלל התערוכה, בקומה הראשונה, הצופים פוגשים ארונות זכוכית מלאים בחומרי עדות אינטימיים ביותר: כתבי היד ורשימות שונות (תמונה 3). פתיחה ארכיונית זו היא הצעה ניירית לתערוכה שמטרתה להציב את כתביה של ליספקטור בתוך קונסטלציה. רשימותיה לרוב כתובות במהירות על פיסות נייר קרועות ומשומשות בכתב ידה המשורבט (תמונה 4). ניכר שהיא רשמה מילים בחיפזון על גבי קבלות ומעטפות, מחקה והחליפה מילים, וסימנה שינויים בסדר המילים בעזרת חצים וכוכביות.

[4] unnamed (1).jpg

[5]תמונה 3: Clarice Constelação, מראה הצבה

פאולו סאו ,פאוליסטה IMS ©
צילום: ג'וליה תומפסון

[6] unnamed.png

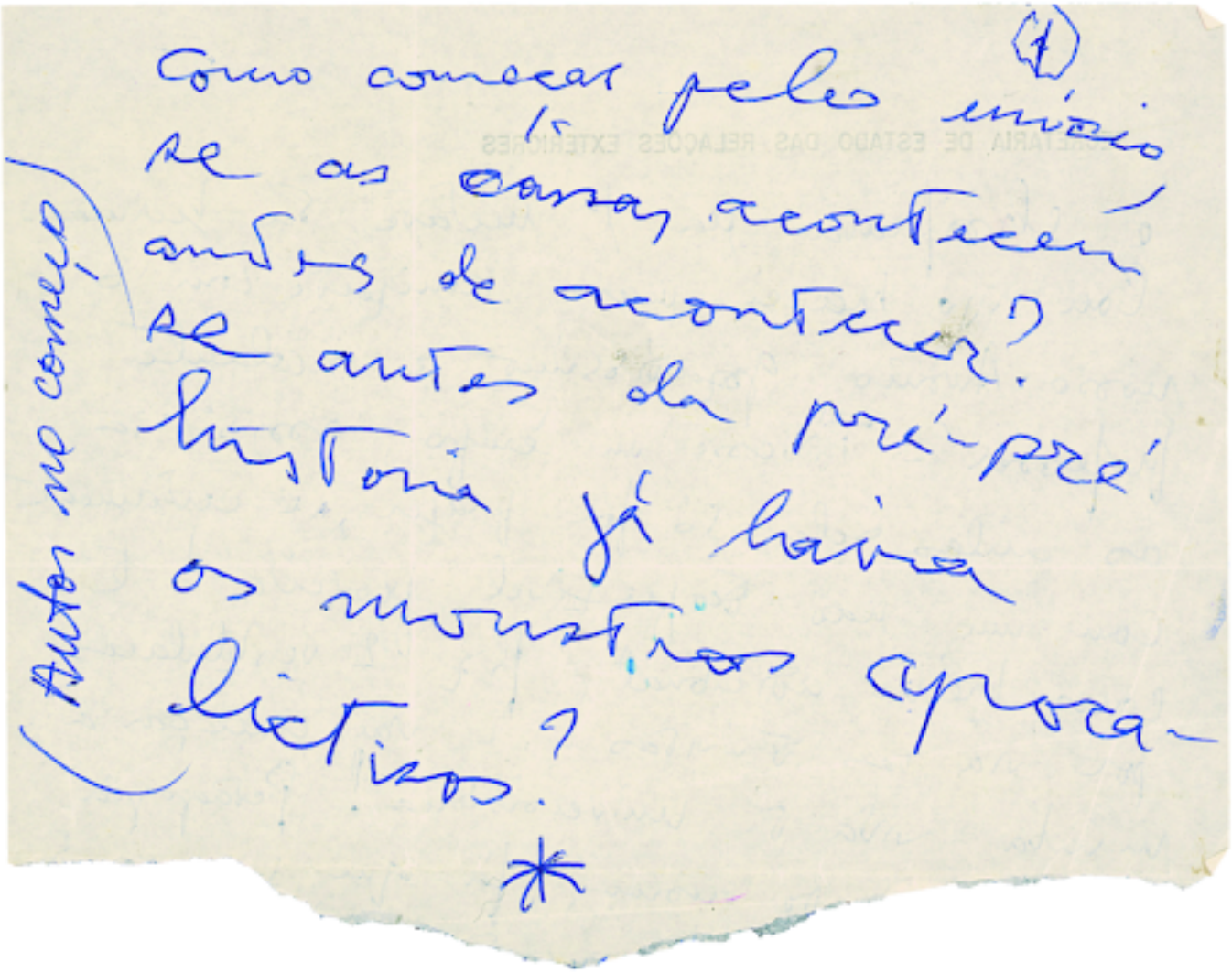

[7]תמונה 4: קלריס ליספקטור, חלק מכתב היד של "שעות הכוכב" 1976 לערך, נייר, מימדים שונים, ארכיון קלאריס ליספקטור/מכון מוריירה סאלס, ריו דה ז'נירו

חלל התצוגה עמום התאורה, הצבוע באדום כהה, בנוי ממחיצות שמספקות מסגרות קלות ונפרדות למילים ולעבודות אמנות (תמונה 5). כל קונסטלציה נוצרת מעבודות נבחרות ומציטוטים מכתבי ליספקטור: המילים שלה מובילות את הצופה ממערך למערך, בעוד שהמחיצות מאפשרות תנועה לפנים ולאחור, כדי שהצופה יתמקם בין קונסטלציות בעת הצפייה (תמונה 6). תהליך הצפייה הופך לחווייה פרפורמטיבית של תנועה: הליכה, ראייה, חזרה, המשך הצפייה, צפייה חוזרת, קריאה, הסתכלות לאחור, קריאה מחדש. מבחינה זו, התערוכה מדמה באופן פואטי את סגנון הכתיבה של הסופרת – הקורא את ליספקטור נפגש במילים, עובר עליהן שוב, קורא קדימה ואחורה, באופן שונה, וקורא גרסאות של אותן מילים. כמה מ"המילים התועות" של ליספקטור חוזרות בספריה ובסיפורים הקצרים, כשהן תמיד ממוקמות באופן שונה. מילים שמתפזרות בכתיבה ובשפה, שחוקרות שכבות של סמנטיקה, מילים שמשתהות בין המשמעויות השונות בהן הן מתקיימות, מניעות תהליך קריאה פרפורמטיבי שמאפיין את כתיבתה של ליספקטור. היא משחקת בפועל "להיות" (is) בספרה *Água Viva*(1973): "המילה החשובה ביותר בשפה היא בת שתי אותיות בלבד: Is. Is." המילה Is, בעולם ובתוך העולם, היא בלב המילים שלה.[2]

[8] unnamed (2).jpg

[9]תמונה 5: Clarice Constelação, מראה הצבה

פאולו סאו, פאוליסטה IMS ©
צילום: ג'וליה תומפסון

[10] unnamed (3).jpg

[11]תמונה 6: Clarice Constelação, מראה הצבה

פאולו סאו ,פאוליסטה IMS ©
צילום: ג'וליה תומפסון

"זה מנצנץ וגמיש, כמו צעידתו של פנתר שחור ומבריק שראיתי פעם, והייתה לו הליכה רכה, איטית ומסוכנת. הוא לא היה בתוך כלוב – כי איני רוצה בזה", כך כתבה ליספקטור ב-*Água Viva*(עמ' 21). הכלוב הוא מטפורה גיאומטרית, ובו בזמן הוא גם ייצוג של המסגרת שבתוכה ממוקמת ההבעה האמנותית. עבודות רבות בתערוכה מטילות ספק, מרחיבות ומחוררות את המסגרות האלה, לעתים קרובות באמצעות צורות אורגניות או באמצעים פרפורמטיביים.

מופע החיתוך הידוע של ליז'יה קלארק (Clark) –*הליכה*)*Caminhando*) משנת 1964 מגלם את הממד הפיסולי של פיסת נייר פשוטה. בקטלוג התערוכה, עבודה זו מזווגת באופן חד ל-*Plano Volume*של אמליה טולדו (Toledo), עבודה שנוצרה בשנת 1959. זהו אחד ההישגים הגדולים של התערוכה: הצבת עמדות אמנותיות בהקשר משותף וקיבוצן ביחס לספרות של ליספקטור.

כתוצאה מכך, הקונסטלציה בתערוכה זו היא לכל הפחות כפולה. הקיפול והפתיחה נמשכים בפסלים המתקפלים של קלארק, משנות השישים,*היצורים*)*Bichos*(. הפרפורמטיביות שלהם מתפתחת מתוך דו-ממדיות שממשיכה להיות נראית. הם מפתחים חלל מתוך דו-ממדיות. בעוד שהיצורים יוצרים ומקפלים חלל, העבודה*קופסת טיפוס*)*Caixa trepante* , 1965) פותחת את החסימות שלו. קופסת המתכת פתוחה מצד אחד, שממנו מגיח מבנה אורגני, סלילי. נראה *שקופסת הטיפוס*מדגימה יציאה מהכלוב. באזנינו מצלצלות המילים התועות של ליספקטור, "כמו צעידה של פנתר מבריק". גבולות, הכלוב והמסגרת הם מוטיבים שממצבים את כתביה של ליספקטור בתוך הסביבה הקונספטואלית של שנות השישים.

אולם הפיגורה של ה"כלוב" מתייחסת גם למשק הבית ולתחום המחיה הביתי. ספריה של ליספקטור נוגעים לעתים קרובות במצבים שגרתיים, שרובם מתרחשים במרחב הביתי. אלאונור קוך (Koch) מציירת מצבים ביתיים כאלה בקומפוזיציות המוקפדות שלה, שאפשר לתארן כנאיביות או אבסטרקטיות באופן פואטי. בעבודה*טבע דומם עם ספל קפה וקערית סוכר*) *Natureza-morta com bule de café e acucareiro*, 1971) נראים שלושה חפצים – ספל, קנקן קפה וקערית סוכר – כנגד רקע חום. החפצים הם חסרי נפח כמעט, צורות פשוטות על רקע חדגוני, כלואות בקו מדויק. העבודה*חזיתות*)

Fachadas, 1955) של איונה סלדנהה (Saldanha Ione) נוקטת באותו קו סיפורי: צורות פשוטות, קומפוזיזיה של מלבנים חדגוניים, מעוצבים במשיכות מכחול אופקיות ומעלים על הדעת דימויים של סולמות כבאים וחזיתות בתים. לצד עבודתה של סלדנהה נמצא אובייקט תלוי של מירה שור (Schor): על הנייר הלבן שמסתלסל סביב עצמו באויר הממוזג של חלל התצוגה אפשר לקרוא את המילה Casa (בית). צורות רבועות מזכירות תכנית קרקע של בית – וכשהרישום סובב לו אנו קוראים את כותרתו, בית, כהשתקפות.

הפשטות של חיי היום-יום סוגרת על מורכבות ההווייה. שוב, אנו קוראים אצל ליספקטור: "אבל כשאינני יודעת איך ללכוד את מה שמתרחש אלא דרך החווייה של כל מה שקורה לי כאן ועכשיו ומה שזה יכול להיות. אני נותנת לסוס החופשי לדהור לוהט בהנאתו האצילית הטהורה. אני, שרצה בהיסוס ורק המציאות תוחמת אותי." (*Água Viva*, עמ' 64)

סוס חום נכנס לתוך סביבה ביתית ב*יום-יום* (*Cotidiano*,1972) של וילמה מרטינס (Martins). על רקע תיאורה של ליספקטור, נראה שהסוס רק עתה חזר מדהרה לוהטת, והוא נכנס אל הרישום בצעדים עדינים. הסוס הוא כתם הצבע היחיד על הנייר הלבן. שאר החדר נותר בשחור-לבן. מרטינס יצרה סדרה שלמה של ציורי בעלי חיים בתוך תפנימים בשחור-לבן. בחיבור עם מרטינס לקונסטלציה, אנו קוראים אצל ליספקטור: "העובדה שלא נולדתי כבעל חיים זו נוסטלגיה סודית שלי. לפעמים הם מרעישים ממרחק דורות רבים ואינני יכולה להגיב אלא באי שקט מתגבר. זוהי הקריאה." (*Água Viva* , עמ' 45)

בעוד שהקומה הראשונה נפתחת בכתבי יד ורשימות של ליספקטור, הקומה השניה מתחילה בציוריה. רובם קטנים למדי, כ-40X30 ס"מ, ורבים מהם מצוירים על דיקט. ליספקטור מציירת ברוחב יד, כשהיא מכסה בצבע את רוב המשטח. כמעט כל ציוריה מכילים מקטע נפרד בפינה הימנית למטה, שבו רשומים הכותרת, התאריך וחתימתה של קלריס. בדרך כלל היא כותבת רק את שמה הפרטי, השם אותו שינתה לפני זמן רב מחיה לקלריס, והוא משמש גם ככותרת לתערוכה, בהתאמה רבה:*Constelação Clarice*. בציורים, השם קלריס תמיד כתוב בכוכב במקום בנקודה פשוטה מעל האות i. האות i היא קומפוזיציה טיפוגרפית של שני מרכיבים – קו ונקודה. גם מבחינה סמנטית היא מעבירה משמעויות רבות. l מביעה סובייקטיביות, תחילתו של כל נרטיב אישי. ושוב אנו קוראים: "בלב שבו אני נמצאת, בלב ה-ls, אינני שואלת שאלות. מכיוון שכאשר זה הדבר – זהו זה (is it when - is it). אני מוגבלת רק בידי הזהות שלי. l, הוויה גמישה ונפרדת מגופים אחרים." (*Água Viva*, עמ' 21)

"הוויה גמישה" מהדהדת בסדרת התצלומים של קלאודיה אנדוחר (Andujar) (*A Sônia* , 1971). שני גופים מתחלפים זה בזה באופן חזותי באמצעות הטכניקה הצילומית של ריבוי חשיפות, בעוד ששניהם נותרים נפרדים בעליל. אנו רואים שני גופים נשיים סבוכים ומוצבים זה בתוך זה.*Espectro* (1972) של איולה דה פרייטס (Freitas de Iole) מתאר צללים של גופים וחלקי גוף. הפסל*Mulher Mutante*(1968/2019) של רג'ינה ואטר (Vater), במרכז חלל התצוגה, מארגן את חלקי הגוף האנושי בפרוסות (תמונה 7). במבט ראשון, הוא נראה כמו גוף ששוכב על הרצפה כשהרגלים מורמות מעלה. רגליים מגולחות למשעי, אני מתפתה להוסיף, מכיוון שתנוחתן מזכירה את פרסומת הגילוח המוכרת. אולם במבט מקרוב מתגלה שאלה חלקי גוף וצורות מופשטות, שמאוכסנים כסדרה בתוך קופסה, כמו מסמכים בארכיון. לכאורה, אפשר לשלוף את חלקי הגוף החוצה ולשחררם. העניין הוא התחלת התנועה. ועדיין, אנו שומעים את ליספקטור: "אני נותנת לסוס החופשי לדהור לוהט בהנאתו האצילית הטהורה. אני, שרצה בהיסוס ורק המציאות תוחמת אותי." (*Água Viva*, עמ' 64)

[12] unnamed (4).jpg

[13]תמונה 7: Clarice Constelação, מראה הצבה

פאולו סאו, פאוליסטה IMS ©
צילום: ג'וליה תומפסון

כהיסטוריונית של אמנות, הייתי מופתעת לטובה ויותר מזה מהאסתטיקה הקונספטואלית של "קונסטלציית קלריס", שמרחיבה את טווח הכתיבה המקובלת אודות תולדות האמנות הקונספטואלית. בסל הידע שלי בתחום תולדות האמנות אני לוקחת אתי הביתה כמה ביצים מהאמנות והספרות:הביצה [14] היא מוטיב חוזר בכתיבתה של ליספקטור, שאותו פגשתי גם בחלל התצוגה (תמונה 8). הסדרה הלא מתוארכת של סלאידה טוסטס (Tostes Celeida),*ביצים וילדים* (*Ovos and Ninhos*), כוללת ביצים באריזות שונות – מקנים ועד קופסאות וקרטונים. ערימת קרטוני הביצים, המלאים בביצי חמר, מתארים באופן מילולי את היחס בין גיאומטריה וצורות אורגניות. מתי, היכן, ואיך להתחיל? בסיפור*הביצה והתרנגולת* (*The Egg and The Chicken* [15]), שעליו הכריזה ליספקטור שהוא אחד מסיפוריה הקצרים המסקרנים ביותר, אפילו עבור עצמה, היא כותבת: "ביצה, את מושלמת. את לבנה. אני מקדישה לך את ההתחלה."

[16] unnamed (5).jpg

[17]תמונה 8: Clarice Constelação, מראה הצבה

פאולו סאו ,פאוליסטה IMS ©
צילום: ג'וליה תומפסון

Constelação Clarice (קלריס קונסטלציית)
פאולו סאו ,פאוליסטה IMS
אוצרות: אאוקנה פרז וורוניקה סטיגר
[18] https://ims.com.br/exposicao/constelacao-clarice_ims-rio/

1. תרגום חופשי מאנגלית של מתרגמת המאמר
2. Clarice Lispector, *Água Viva*, Penguin Books, (1973) 2012, p. 21

Source URL: http://tohumagazine.com/he/article/%D7%9B%D7%AA%D7%99%D7%91%D7%94-%D7%9E%D7%9E%D7%95%D7%A7%D7%9E%D7%AA-%D7%90%D7%95%D7%93%D7%95%D7%AA-%D7%A7%D7%95%D7%A0%D7%A1%D7%98%D7%9C%D7%A6%D7%99%D7%99%D7%AA-%D7%A7%D7%9C%D7%A8%D7%99%D7%A1

Links
[1] https://tohumagazine.com/sites/default/files/3_3.jpg
[2] http://tohumagazine.com/he/file/unnamedjpg-19
[3] https://tohumagazine.com/sites/default/files/unnamed_16.jpg
[4] http://tohumagazine.com/he/file/unnamed-1jpg-10
[5] https://tohumagazine.com/sites/default/files/unnamed%20%281%29_9.jpg
[6] http://tohumagazine.com/he/file/unnamedpng-1

[7] https://tohumagazine.com/sites/default/files/unnamed_0.png
[8] http://tohumagazine.com/he/file/unnamed-2jpg-3
[9] https://tohumagazine.com/sites/default/files/unnamed%20%282%29_3.jpg
[10] http://tohumagazine.com/he/file/unnamed-3jpg-4
[11] https://tohumagazine.com/sites/default/files/unnamed%20%283%29_3.jpg
[12] http://tohumagazine.com/he/file/unnamed-4jpg-1
[13] https://tohumagazine.com/sites/default/files/unnamed%20%284%29_1.jpg
-[14] https://tohumagazine.com/article/metabolic-age-or-how-federico-manuel-peralta-ramos predicted-internet-egg
[15] http://lemonhound.com/wp-content/uploads/2012/10/Lispector.pdf
[16] http://tohumagazine.com/he/file/unnamed-5jpg-2
[17] https://tohumagazine.com/sites/default/files/unnamed%20%285%29_2.jpg
[18] https://ims.com.br/exposicao/constelacao-clarice_ims-rio/